

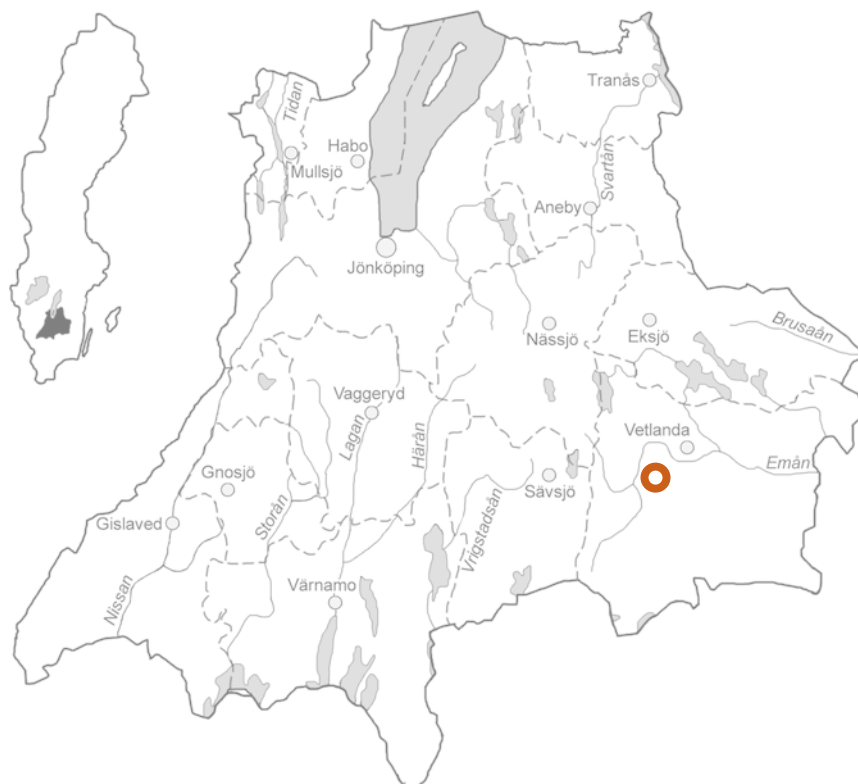
Myresjö gamla kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Myresjö socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Myresjö gamla kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Myresjö socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr: 2020-035

Rapport och foto: Margareta Olsson

Foto och avskrift gravvårdar: Karin Calderwood, Vetlanda pastorat

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

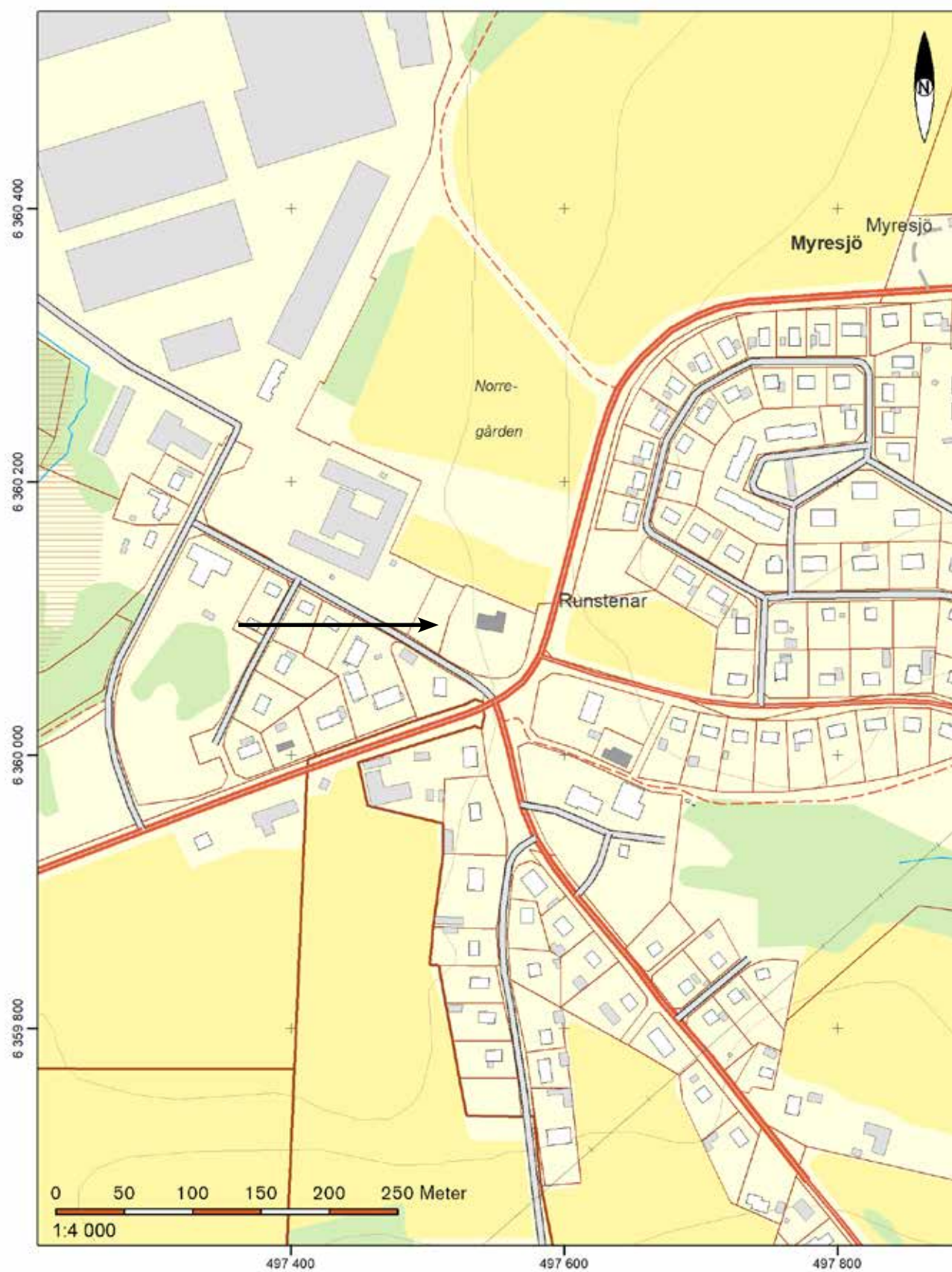
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Lagstiftning.....	9
Allmänna skötselråd.....	11
Myresjö gamla kyrka och kyrkomiljö.....	12
Kyrkogårdens historia.....	13
Beskrivning av kyrkogården idag.....	15
Allmän karaktär.....	15
Omgärdning.....	16
Ingång.....	16
Vegetation.....	16
Gångsystem.....	17
Gravvårdstyper.....	17
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	19
Att tänka på vid förvaltningen av kyrkogården:.....	20
Administrativa uppgifter.....	21
Referenser.....	21
Kartskiss kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	22
Urval Kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	24

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Vetlanda pastorat har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Myresjö gamla kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2020. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under hösten 2020.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv med hänsyn till dess värden. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier samt en bedömning av de kulturhistoriska värden som är viktiga att beakta. Avslutningsvis redovisas en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt

En av länders få bevarade kyrkobalkar finns i Brandstorp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

värdefulla gravvårdar, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. Gravarna redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta. De kulturhistoriskt värdefulla gravarna är kategoriserade i två grupper: *I. Mycket värdefulla* (som i första hand föreslås bevaras på plats) och *II. Värdefulla* (som bör bevaras eller återanvändas på plats eller i andra hand placeras på annan del av kyrkogården beroende på vari värdet består).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Margareta Olsson vid Jönköpings läns museum under 2020. Avskrifter (av yngre vårdar) och fotografering av gravarna har utförts av Vetlanda pastorat. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med pastoratet.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte snarare folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttobetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten

genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begravdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas – skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsligande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Näsby kommun.

genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, men här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitат.

På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.

Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förändring av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter,

ändringar i gångsystem och dess beläggning, nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hällar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hällar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hällar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Flygbild över Myresjö gamla kyrka 1947. Vid vägskälet har sockenstugan nyligen ersatts av en lanthandel. Foto: AB Flygtrafik. JLM

Myresjö gamla kyrka och kyrkomiljö

Myresjö socken ligger på det småländska höglandet, i det forna Njudungs folkland. Det är en relativt liten socken, dominerad av skogsbygd, i söder tämligen höglänt. I nordväst utgör en stor myrmark gräns. Fram till en reglering 1867 så fanns här den sjö som gett socknen dess namn, vilket i skrift är belagt sedan 1290. I Myresjö vittnar gravfält och runstenar om en kontinuerlig bebyggelse alltifrån järnåldern. Genom socknen går sedan gammalt landsvägen mellan Vrigstad och Vetlanda, häradets två forna centralorter. Fram till 1900-talets pastoratsregleringar var Myresjö en moderförsamling med Lannaskede som annex. Under 1700-talet så gällde åkerbruk och boskapsskötsel som de största näringarna. I socknen finns det gamla säteriet Bjädesjö och herrgården Bjädesjöholm, båda med anor från 1600-talet. Kyrkbyn ligger i socknens nordvästra del, vid östra sidan av Myresjömossen, ursprungligen en sjöstrand. Med sammanbyggnaden av Lannaskede och Myresjö kyrkor på 1870-talet kunde man tänka att sockencentrat skulle förskjutas till den nya kyrkplatsen vid sockengränsen. Men så skedde inte. Vid samma tid började en omfattande skogsindustri att växa fram. Med dragningen av Vetlanda-Sävsjö järnväg 1885 fick den gamla kyrkbyn en station och det blev där som flera sågverk kom att etableras kring förra sekelskiftet. 1927 startades tillverkning av

monteringsfärdiga trähus, sedermera AB Myresjö-Hus. Med denna storindustri utvecklades den gamla kyrkbyn till en mindre tätort.

Myresjö gamla kyrka ligger nu mitt i tätorten, direkt nordväst om en vägkorsning där Sävsjövägen möter från väster, Vetlandavägen från norr, Bäckabyvägen från söder och Korsbergavägen från öster. Bebyggelsen präglas av 1900-talsvillor. Vid vägskalet söder om kyrkan låg fram till 1942 den byggnad som tidigare varit sockenstuga. Denna revs för att skapa en samlingsplats framför kyrkogården samt för att kyrkan skulle bli synlig från landsvägen. Sydost om korsningen står prästgården, en timmerbyggnad från 1877 i 1 ½ plan med gul locklistpanel, frontespis, balkong och sadeltak med tvåkupigt tegel. Terrängen stiger norr om korsningen och utgörs norr om kyrkan av åkermark och en gammal gårdstomt. Väster om kyrkan finns en parkering, ännu en ödetomt och en större kontorsbyggnad från omkring 1980.

Kyrkogårdens historia

Myresjö gamla kyrkas ålder har inte med säkerhet fastställts men kyrkan har stilmässigt daterats till decennierna omkring 1200. Grunderna till en föregångare till kyrkan påträffades 1973 öster om sakristian. Därmed bör även kyrkogården ha ett tidigmedeltida ursprung. Någon utvidgning av kyrkogården har inte skett sedan 1720-talet. En geometrisk avmätning av socknen år 1724 bekräftar att utbredningen då var densamma som idag. Ingångar fanns vid denna tid både åt öster, väster och söder och dessa var försedda med stigluckor. Någon separat klockstapel fanns inte. Då kyrkan förlängdes vid mitten av 1700-talet tillfogades ett klocktorn, med vapenhus av trä åt väster. Ändringen av ringmurens sydöstra del, till en rundad sträckning, bör ha skett i samband med att landsvägen mot Landbro anlades på 1870-talet. Åren 1876–79 uppför-

Myresjö romanska stenkyrka. Strax utanför kyrkogården i väster skymtar det sentida ålderdomshemmet.

Utsnitt av geometrisk avmätning av Myresjö socken 1724. Kyrkogården hade en trapetsformad plan med stigluckor vid de tre ingångarna. LMS.

Kyrkogården i dess vildvuxna tillstånd, strax efter att restaureringen av kyrkan färdigställts 1927.

des ny gemensam kyrka för Myresjö och Lannaskede, varvid den gamla kyrkan ställdes öde och så småningom förföll kraftigt. En ny kyrkogård anlades i anslutning till den nya kyrkan och den gamla kyrkogården togs ur bruk omkring 1880 och kom att växa igen. Kyrkan restaurerades och togs åter i bruk 1927 varefter även kyrkogården röjdes från sly. Avsikten verkar ha varit att låta kyrkogården få museal funktion och den lämnades relativt orörd med de äldre gravvårdarna inom ängsmarken med gravkullar. Raserade delar av kyrkogårdsmuren återställdes och ett nytt entréparti insattes i slutet av 1920-talet. En äldre ingång mot prästgården i sydost sattes samtidigt igen. En smal grusgång anlades fram till kyrkans sydentré.

Gravkullar och ängskaraktär försvann vid en omdaning av kyrkogården 1960. Då planades marken ut och såddes med nytt gräs för att underlätta maskinell gräsklippning. Vid detta tillfälle flyttades, av okänd anledning, de äldre stenflisorna söder om kyrkan och ställdes upp i rader, med orientering åt söder. Samtidigt uppsattes två lyktstolpar av en diskret modell rekommenderad av Riksantikvarieämbetet. 2000 förnygrades delar av trädbeståndet i anslutning till kyrkogårdsmuren. Tre äldre lönnar och en asp i trädkransen togs ned och ersattes med två nya lönnar.

Kyrkogården röjdes initialt men bibehöll därutöver en äldre karaktär. Bilden från 1937 visar sporadiskt placerade 1700-talsvårdar med ursprunglig uppställning, vända mot öster, och gravkullar i ängsmark.

Kyrkogården 1964 då den nyligen planats ut för att möjliggöra gräsklippning. Nu ställdes gravvårdarna söder om kyrkan i stället upp vända mot söder.

Kyrkogården i Myresjö har en i det närmaste museal karaktär med ett fåtal skifferflisor i området närmast kyrkan. Vid en omdaning 1960 försvagades dock karaktären då ängsmarken med gravkullar anpassades vid övergången till maskinell gräsklippning.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Myresjö gamla kyrkogård har till viss del bibehållit en äldre karaktär med ett mindre antal stenflisor inom sammanhängande gräsyta. Intrycket påverkas dock av en klippt gräsmatta och en rak tuktad huvudgång. Inslag av ängsblommor som tillåts blomma under försommaren förekommer dock. Kyrkogården har en närmast kvadratisk plan men där det sydöstra hörnet följer vägens rundade sträckning. Kyrkan är placerad på en höjdpunkt i den norra delen. Terrängen stiger svagt från ingången i söder mot nordost. Direkt väster om kyrkan går berget i dagen och här finns även grundstenarna kvar från tornstapeln i trä som revs 1880. I det nordöstra hörnet finns ett stenröse med troligen självsädda buskar, en rest från när kyrkogården låg öde. En fristående klockstapel från 1927 står på kyrkogårdens sydvästra del. Gravdar saknas i de övervägande delarna av kyrkogården. I huvudvyn från söder domineras intrycket av ett antal äldre 1700-talsvårdar av lerskiffer oregelbundet uppställda i öst-västliga rader. Två sentida gravvårdar har tillåtits söder om kyrka, men har i utformning anpassats till de äldre vårdarna.

Kyrkan ligger på en höjdpunkt i den norra delen. Grundstenar till ett tidigare torn liggare kvar väster om kyrkan.

Den kraftiga ringmuren av natursten är något slarvigt omlagd. I sträckningarna åt norr och väster har partier av muren rämnat.

Ingången med smidesgrind är från slutet av 1920-talet. Initalt var grindstolparna placerade på murens utsida.

Resterna av en fattigböss står nerkilad i ringmuren åt söder.

Omgärdning

Kyrkogården omges en ovanligt kraftig ringmur av otuktad fältsten i kallmur, med krön av mossa. Att muren tillkommit före 1800-talets mitt visar det faktum att den inte innehåller någon sten som brutits genom kilning eller sprängning. I anslutning till ingången i söder förekommer bearbetad kvadersten.

Ingång

Kyrkogårdens ingång är placerad åt söder i linje med kyrkans sydentré. Grunden tillkom i slutet av 1920-talet då även grusgången anlades. Entrépartiet är småskaligt och består av en pargrind i smide, med bronserade kulor på krönet, mellan kraftiga stolpar i tuktad granit.

Vegetation

Längsmed kyrkogårdsmuren finns en något osammanhängande trädkrans av äldre och yngre träd. Det äldre beståndet består av tre lönnar åt nordväst och nordost samt en ask och två ek åt söder. De båda sistnämnda träden är av hög ålder och därmed synnerligen väderfulla. Föryngring har gjorts med framförallt lönn längsmed muren åt söder, öster och norra, bland annat i början av 2000-talet. Utanför muren växer några enstaka äldre självsådda träd, däribland en ask åt väster. I det nordöstra hörnet växer ett antal gullregnsbuskar. Därutöver saknar kyrkogården vegetation. I den klippta gräsmattan har mindre partier av ängsblommor lämnats orörda under försommaren, bland annat mandelblom, humleblomster, gullviva, pingstlilja och tusensköna.

Gångsystem

En smal grusgång leder från ingången fram till kyrkans sydentré.

De flerhundraåriga träden längs den södra muren, bidrar till upplevelsen av kyrkogårdens höga ålder.

Gravvårdstyper

Kyrkogården har enbart ett fåtal gravvårdar. Huvuddelen utgörs av äldre vårdar från 1700-talet, i formen av naturliga flisor av lokalt bruten lerskiffer. Den huggna inskriptionen är, i de fall den går att tyda, begränsad till initialer och årtal. På en av vårdarna förekommer en bård av timglas, en vid tiden vanlig symbol för jordelivets begränsade tid. En av vårdarna söder om kyrkan avviker då den är tillverkad av sandsten och är rest över en person som avled 1867 (MYGA-21). Merparten av dessa förindustriella vårdar är flyttade från sina gravplatser och sekundärt uppställda. Nordost om kyrkan finns dock tre 1700-talsvårdar på ursprunglig plats (MYGA-4, MYGA-5). Tre stenflisor är av granit samt har en grov karaktär utan synlig inskription. Det är därmed högst osannolikt att dessa utgör äldre gravvårdar (MYGA-6, MYGA-10, MYGA-12). Detta bör dock undersökas närmare innan de kan avförs från listan över värdefulla gravvårdar. En trävård över två kyrkoherdar, omnämnd 1829 är idag förkommen. Norr om sakristian står ett gjutjärnskors från 1877 efter kyrkoherde Samuel Enevald Lönegren, vilket mar-

Typiska ängsblomster, som gullviva och mandelblom, har tillfälligt sparats vid gräsklippning.

Gravvårdar från 1700-talet vid kyrkogårdens nordöstra hörn som sannolikt står kvar vid sina gravplatser.

Gjutjärnskorset vid kyrkoherde Samuel E Lönegrens grav har tillverkats vid Rosenholms manufakturverk i Lannaskede socken.

Kammarrättsrådet Olof Magnus von Porats och Juliana Sophia Sjöbecks gravvård norr om kyrkan.

kerar tidpunkten då kyrkogården togs ur bruk 1880. Norr om långhuset står en högrest och påkostad vård i ljus granit över kammarrättsrådet och innehavaren av Drakkulla gård Olof Magnus von Porat med makan Juliana Sophia Sjöbeck. Vården utgör ett exempel från gravvårdsindustrins begynnelse under 1850–60-talen. Vården visar även att kyrkogården vid denna tid antagit en mer ordnad indelning med köpegravplatser norr om kyrkan. Ett fåtal gravvårdar har tillkommit efter det att kyrkogården iordningställdes i slutet av 1920-talet. Nordost om kyrkan finns en oansenlig efterkrigstida vård över Johan Alfred Carlsson som med donerade medel stödde kyrkans restaurering 1925–27. Samma vård minner om dennes dotter, som var indienmissionär. Invid korportalen står två vårdar över kyrkoherden Bengt Rudvall och dottern Gunlög, från 1971 respektive 1966, båda utformade i fornnordisk stil som ansluter väl till de äldre gravvårdarna söder om kyrkan.

Kyrkoherde Bengt Rudvalls och dottern Gunlög Rudvalls gravstenar är sentida men har utformats så att de ansluter till den äldre karaktären.

Kyrkogården som aldrig tagits i ett direkt bruk efter tiden som ödenkyrkogård har bibehållit en äldre karaktär. Denna är av stor vikt för upplevelsen av den medeltida kyrkan.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Myresjö gamla kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Kyrkogården har bibehållit en småskalig utbredning och en karaktär som väl speglar landsortskyrkogården under förindustriell tid. Detta beror till stor del på att kyrkogården övergavs när den nya kyrkan i Myresjö och Lannaskede församlingar tillkom 1880. Att bevara karaktären och freda kyrkogården från sentida gravar var ett medvetet val vid iordningställande av ödekyrkan i slutet av 1920-talet. Kyrkogården bildar här en omgivande miljö av vikt för upplevelsen av medeltidskyrkan. De äldre gravvårdarna är liksom avsaknaden av yngre gravar viktiga för denna ålderdomliga karaktär. Att gräsytona sedan 1960 slutat att hävdas som äng har haft en negativ inverkan. Ett återskapande av ängsyta på kyrkogården som helhet skulle förhöja upplevelsen och det miljöskapande värdet.

De musealt uppställda gravvårdarna söder om kyrkan är orienterade åt söder. Ursprungligen har de varit vända mot öster och man kan därför överväga att åter ändra riktning på dessa gravvårdar.

Den kringgårdande ringmuren och trädkransen med äldre lövträd utgör båda viktiga inslag från 1800-talets kyrkogård. Dessa bidrar även till förståelsen av att kyrkogården brukats fram till 1880-talet.

De femtontal gravvårdar i lerskiffer och sandsten från 1600-, 1700-, och 1800-talen speglar det lokala gravskicket i trakten före industrialismens genombrott. Dessa är i de flesta fall flyttade och endast tre av vårdarna bedöms vara belägna vid sin egentliga gravplats, samtliga belägna norr om kyrkan. De enda kvarvarande vårdarna från 1800-talets senare hälft, nämligen gjutjärnskorset över kyrkoherde S E Löneberg och stenvården över kammarrättsrådet von Porat, utgör båda påkostade exempel på gravvårdar från tidig industriell tid.

Stolpformad skiffervård från 1700-talets förra hälft. Vården har en inskription med initialer uppställda i korsform.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkogården:

- Kyrkogårdens småskalighet, ängskaraktär och få sporadiskt placerad äldre gravvårdar. Den förindustriella karaktären utgör en inramning till den medeltida kyrkan. Med en övergång till ängshävd kan karaktären förstärkas.
- Tillskott av nya gravar på kyrkogården bör undvikas eller anpassas i utformning.
- Ringmuren, smidesgrinden, trädkransen är viktiga delar från 1800-talet. Trädkransens ålderdomliga träd åt söder är synnerligen värdefulla.
- Gravvårdar från förindustriell tid ska bevaras och i de fall de tagits ur bruk föras upp på kyrkans inventarieförteckning. Att ändring av riktningen på vårdarna söder om kyrkan till östlig kan övervägas.
- De båda vårdarna från sent 1800-tal bör bevaras på plats.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2020-035
Beställare:..... Vetlanda pastorat
Inventering och rapportansvarig:..... Margareta Olsson
Rapportgranskning:..... Anders Franzén
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Vetlanda kommun
Socken:..... Myresjö socken
Fastighetsbeteckning:..... Myresjö 32:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Myresjö gamla kyrkogård.

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Myresjö gamla kyrkogård

Landsarkivet i Vadstena (VLA)

Myresjö kyrkoarkiv.

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Myresjö socken, Myresjö nr 1–8. Avmätning. Upprättad av Peter Jonsson Duker 1724.

Referenser på webben

Kulturmiljö bild

Myresjö gamla kyrka https://sv.wikipedia.org/wiki/Barnarps_kyrka, hämtad 2015-11-02).

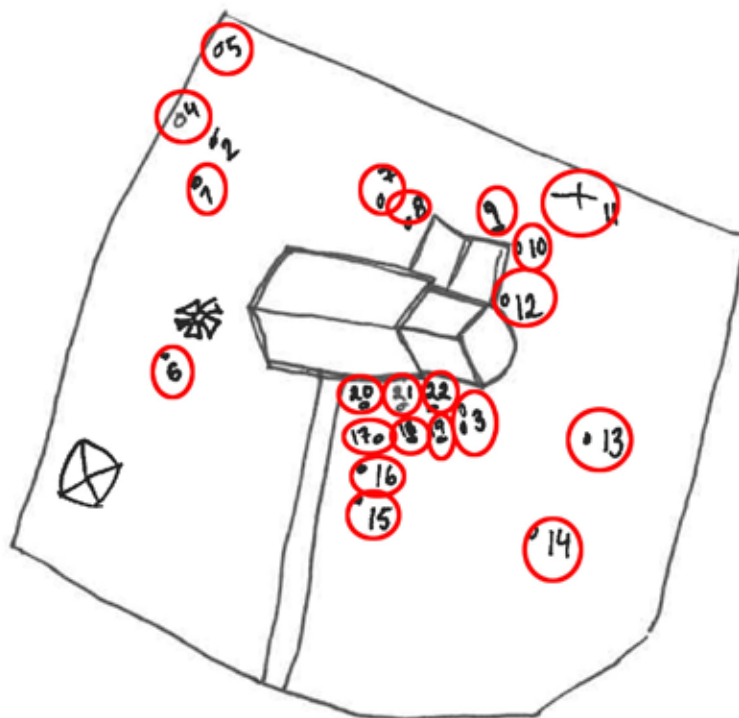
Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Fornminnesregistret, FMIS, Forsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Tryckta källor och litteratur

Gullbrandsson Robin. 2007. *Myresjö gamla kyrkogård, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Myresjö socken i Vetlanda kommun. Jönköpings län, Växjö stift*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:139.

Kartskiss med kulturhistoriskt värdefulla gravar

Kriterier vid kulturhistorisk bedömning

Vid den kulturhistoriska bedömningen av gravanläggningarna på en begravningsplats utgår man från ett antal kriterier. Målet är att urvalet av de utvärderade gravarna skall spegla gravkulturen i vid bemärkelsen inom en begravningsplats, men i förlängningen också inom ett vidare område.

Utformningen av en gravanläggning har stor betydelse vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. Vårdar som är påkostade, hantverksmässigt utförda, estetiskt framstående, särskilt anspråkslösa eller anknyter till en lokal tradition är ofta särskilt intressanta. Gjutna gravkors i bruksbygder är exempel på en sådan lokal tradition. Man bör också spegla alla samhällsgruppers gravskick, att bevara ett sammanhållet område med gravar som ingår i allmänna linjen kan vara viktigt.

Gravanläggningar som har inskrifter som anger titel och hemvist på den begravda berättar mer om gravplatsen än om dessa uppgifter saknas. Ibland finns också citat från Bibeln eller psalmboken eller bara en referens till ett citat. Ju fler uppgifter som står angivna desto större samhällsvärde har gravvården.

Ibland är gravvårdar resta över betydelsefulla personer eller personer som haft en tydlig anknytning till församlingsarbetet, exempelvis präster, klockare, kyrkvårdar och skollärare. Detta kan förstärka det kulturhistoriska värdet på en gravvård.

Industriellt framställda gravstenar bär ibland någon form av märkning från tillverkaren. Att veta varifrån stenen kommer och vem som tillverkade den höjer gärna det kulturhistoriska värdet.

Efterkrigstidens gravskick kan upplevas enahanda och likformigt. Det finns dessutom en väldigt stor mängd gravvårdar av likande typer på länets kyrkogårdar. Det är inte rimligt att bevara dessa i lika hög grad som äldre gravvårdar, men det är ändå angeläget att ett urval av dessa bevaras som exempel från detta skede.

Förutom själva gravstenen så består många gravplatser av även gravramar, häckar, växtlighet osv. Dessa tillhör har ofta tagits bort, men när de är bevarade finns det särskild anledning att dessa tas med i urvalet.

Klass 1

Avser gravplatser med mycket högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändringar.

Klass 2

Avser gravplatser med högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör i första hand bevaras på plats och utan förändring. Det kan dock vara möjligt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, med fördel används då ett typsnitt anpassat till vårdens karaktär. I undantagsfall är det möjligt att flytta vårderna om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Urval Kulturhistoriskt värdefulla gravar

Gravnr.	Beskrivning/år	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
MYGA-1	Efterkrigstida vård i ljus finhuggen granit.	JOHAN ALFRED CARLSSON *1866 +1945 HANS HUSTRU AMANDA CHRISTINA f. HJERTBERG *1870 +1955 DOTTERN INDIENMISSIONÄREN ANNA LINNEA GERTRUD *1892 +1967 Ps. 23	Klass 1. Sentida vård över person av lokalhistorisk betydelse. J A Carlsson var nämndeman och stödde kyrkans restaurering 1926. Titel med koppling till missionsverksamheten.	
MYGA-3A	Sentida vård i ljus granit med naturstensform och slät framsida. Text med runliknande typsnitt. Kristus-monogram PX.	PRÄSTDOTTERN GUNLÖG RUDVALL *23 SEPT. 1949 + 21 FEBR. 1966 HENNES BÖN LÅT MIG ÅTERFÖDAS TILL EN VÄRLD DÄR INGEN DÖDAS. DÄR DET ÄR FRED.	Klass 1. Vård med säregen utformning och framträdande placering.	
MYGA-3B	Sentida vård i ljus granit med naturstensform och slät framsida. Text med runliknande typsnitt. Kristus-monogram PX.	KYRKOHERDE BENGT RUDVALL 12 OKT. 1901 + 16 JULI 1971 PSALT. 31:6	Klass 1, Kyrkoherdegrav. Vård med säregen utformning och framträdande placering.	

MYGA-4	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Sannolikt på ursprunglig plats. Östligt riktad. 1792.	1792 IHD	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård.	
MYGA-5	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Låg bred form. Sannolikt på ursprunglig plats. Östligt riktad.	Oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård. I behov av rengöring från mossor.	
MYGA-6	En stenflisa av granit. Tveksam gravvård med tanke på dess ojämna framsida. Sekundärt uppställd med sydlig riktning.	Ingen synlig inskription.	Tveksamt om detta utgör en gravvård. Detta bör utredas.	
MYGA-7	Påkostad vinkelbruten vård i ljusröd finhuggen och polerad granit. Kors hugget i relief.	KAMMAR RÄTTS RÅDET OLOF MAGNUS von PORAT 1780 - 1858 OCH DESS MAK JULIANA SOPHIA SJÖBECK 1785 - 1868	Klass 1. Tidig industriell stenvård med påkostad utformning över person av lokalhistorisk betydelse. Olof Magnus von Porat var kammarrättsråd och ägare till Drakulla herrgård.	

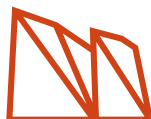
MYGA-8	Småskalig förindustriell vård i lerskiffer. Sannolikt på ursprunglig plats. Östligt riktad.	Oläslig.	Klass 1. Förindustriell, lokalt tillverkad vård	
MYGA-9 Ur bruk uppställd på sakristans norr vägg.	Småskalig smal koniskt formad förindustriell vård, huggen i lerskiffer. Enligt inventarium från 1932 rest mot korabsiden.	Framsida: AO 1699 Baksida: H LMD M	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	
MYGA-10	Småskalig naturstensflisa av grå granit.	Ingen synlig inskription.	Tveksamt om detta utgör en gravvård. Detta bör utredas.	
MYGA-11	Förindustriellt gjutjärnskors. Treklöverformade ändar med stjärnor och franska liljor. Slätt kors med utstående kanter. 1877.	KYRKOHERDEN I MYRESJÖ OCH LANNASKEDE FÖRSAMLING SAMUEL ENEVALD LÖNEGREN. Född 1818. Död 1877. Joh. Ev. 11.KAP.25.26.v	Klass 1. Tidig industriell vård över kyrkoherde. Samuel Löneberg var involverad vid bygget av Lannaskede-Myresjö kyrka.	

MYGA-12	Småskalig naturstensflisa av grå granit.	Ingen synlig inskription.	Tveksamt om detta utgör en gravvård. Detta bör utredas.	
MYGA-13 Ur bruk sydost om kyrkan	Upprest förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder. 1728.	Oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning	
MYGA-14 Ur bruk sydost om kyrkan	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder.	Oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning	
MYGA-15 Ur bruk söder om kyrkan	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder.	Oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	
MYGA-16 Ur bruk söder om kyrkan	Upprest förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Huggen dekor med ett flertal timglas. Sekundär placering vänd åt söder. 1728.	DÖD 1728 i övrigt svårtydd	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	

MYGA-17 Ur bruk. Söder om kyrkan.	Medelstor förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder.	Oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	
MYGA-18 Ur bruk. Söder om kyrkan.	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder. Enligt inventarium 1932 rest mot korabsiden.	1767 SID KLAKA	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	
MYGA-19 Ur bruk. Söder om kyrkan.	Upprest förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder.	oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	
MYGA-20 Ur bruk. Söder om kyrkan.	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder.	P.M.D i övrigt svårtydd	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	

MYGA-21 Ur bruk söder om kyrkan	Småskalig förindustriell vård av sandsten. Naturlig stenflisa med låg bred form. Sekundär placering vänd åt söder. Enligt inventarium 1932 rest mot korabsiden.	HÄR UNDER HWILAR FORDOM D... FÖDD 1804 DÖD 1867 urtavla på baksidan i övrigt svårtydd	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	
MYGA-22 Ur bruk söder om kyrkan.	Småskalig förindustriell vård av lerskiffer. Naturlig stenflisa. Sekundär placering vänd åt söder. Sluttande ovansida.	Oläslig	Klass 1. Förindustriell lokalt huggen vård. Bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning.	

År 2020 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Myresjö gamla kyrkogård. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2021:04
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM